

A leninizmus és a filozófiatörténet mint tudomány

(Néhány metodológiai probléma)

M. JOVCSUK

A marxizmus—leninizmusnak és zseniális filozófiai tanításának fényében sokoldalú és mély magyarázatot nyer a népek szellemi életének és fejlődésének története, ezen belül a filozófiai és a szociológiai gondolat története.

A marxista filozófia lenini szakasza olyan csúcs az emberiség eszmei-elméleti fejlődésében, amelyről át lehet tekinteni a filozófiai és a szociológiai gondolat egész megelőző fejlődését, meg lehet találni törvényszerűségeit, fel lehet tární a különböző korszakok filozófiai kutatásainak és szociális eszméinek helyes értelmét.

Marx és Engels lerakták a filozófiatörténeti folyamat tudományos értelmezésének alapjait, meghatározták a filozófiai tradíciók értékét a dialektikus materializmus számára, elemezték a múlt számos fontos filozófiai iskoláját és irányzatát. A filozófiatörténeti ismeretek sokoldalú és szerteágazó rendszerének feldolgozása ezen a tudományos alapon, egy általános kép kialakítása a filozófiai gondolat fejlődéséről az ókortól napjainkig — mindez a leninizmus műve volt. A filozófiatörténeti kutatások mindig vonzották és ma is vonzzák a marxista—leninista filozófusok figyelmét. A Szovjetunióban nemrég készült el egy átfogó jellegű tudományos munka a filozófia történetéről („A filozófia története” 6 kötetben, 9 könyvben), amelyben a filozófiai gondolat fejlődésének marxista megvilágítását nyújtjuk az ókortól napjainkig. E munka megalkotásában résztvettek majdnem valamennyi szocialista ország és számos kapitalista ország kommunista pártjainak marxista filozófusai.

A filozófiatörténet tudományában a leninizmust mindenekelőtt az jellemzi, hogy a haladó filozófiai tradíciókat a szocialista és a kommunista kultúra építésének egyik legértékesebb forrásává teszi. A marxista pártok féltve őrzik a kulturális örökséget, ezen belül a filozófia és a társadalmi gondolat örökségét, és az új kultúra építésének szolgálatába állítják.

Marx és Engels a filozófia történetét úgy tekintették, mint „az emberi gondolkodás történelmi fejlődéséről szóló tudományt”,¹ és megjegyzték, hogy „az elméleti gondolkodás csak diszpozíció szerint veleszületett tulajdonság. Ezt a diszpozíciót ki kell fejleszteni, ki kell képezni és erre a kiképzésre mindmostanáig nincs más eszköz, mint az eddigi filozófia tanulmányozása”.²

Lenin a műveiben sokoldalúan megalapozta a filozófiatörténet mint tudomány szerepét, és meghatározta fejlődésének grandiózus programját. Megjegyezve, hogy a dialektika a gondolkodás történetének általánosítása, Lenin ezt írta „Hegel dialektikájának (logikájának) vázlatá”-ban: „Rend-

¹ Engels: Régi előszó a „Dürring”-hez. MEM 20. köt. Bp. 1963. 343. o.

² Uo.

kívül hálás feladatnak látszik ezt az *egyes tudományok történetén* konkrétan, részletesebben nyomkövetni. A logikában a gondolat történetének általában és egészében egybe *kell* esnie a gondolkodás törvényeivel.”³ Más helyen Lenin megjegyezte: „A gondolat története a logika általános fogalmainak és kategóriáinak fejlődése és alkalmazása szempontjából — voilà ce qu'il faut!”⁴

A filozófiatörténet és a gondolkodástörténet tanulmányozásának Lenin által kitűzött grandiózus feladata — amely teljes tudományos képet adna a logika általános fogalmainak, kategóriáinak fejlődéséről és a materialista dialektikában sűrítene és összesítené a világ megismerésének történetéből folyó következtetéseket — még megoldásra vár. De már megszülettek korunkban az általános filozófia-történetről szóló első marxista—leninista munkák, mint pl. „A filozófia története” c. kollektív munka, amelyek közelebb viszik a tudományt a Lenin által megjelölt feladat megvalósításához.

A marxista filozófiatörténet fő iránya az emberiség progresszív filozófiai örökségének tanulmányozása. A tudományos analízis kiindulópontja és a filozófiai tanítások értékelésének kritériuma a marxizmus—leninizmus szempontjából: e tanítások szerepe a társadalom életében és a tudomány fejlődésében. A leninizmus, a materialista dialektika módszerét alkalmazva a filozófia történetére, nyomon követi az objektív igazság elmélyülésének folyamatát, feltárja a filozófiai gondolat történelmi behatolását a világ lényegébe és megvilágítja az emberi megismerés folyamatát, mozgását a jelenségtől a lényeghez és a kevésbé mély lényegtől a mélyebb lényeghez, a törvényhez stb. E folyamat során gazdagodtak a lét és gondolkodás viszonyára, általános törvényeire vonatkozó filozófiai ismeretek, egyre inkább leküzdötték a filozófiai gondolkodás hibáit és tévelygéseit.

A filozófiai ismeretek elmélyülésével együtt végbemegy a világ megismerését, a különböző mozgásformák közös törvényszerűségeit kutató filozófiai tudományon belül egy bizonyos „leválás” folyamata. Némely tudománynak saját specifikus tárgya lesz (pszichológia, logika, esztétika, etika stb.), de filozófiai tudomány marad. Ugyanakkor a történelem folyamán végbemegy a filozófiai kutatás tartalmának kibővülése is. Például korunkban a kutatás tárgyává lesznek a társadalmi fejlődés olyan új törvényszerűségei, mint a kommunista formáció keletkezésének általános törvényszerűségei az élet különböző szféráiban (a gazdasági, a szociális, a politikai, a szellemi szférában). A problémák új köre válik a marxista—leninista filozófia tárgyává azzal kapcsolatban, hogy szükségessé válik a különböző természet- és társadalomtudományok kölcsönös kapcsolatának és kölcsönhatásának tanulmányozása, a tudományos ismeretek logikájának, a természettudomány és a társadalomtudomány metodológiájának kidolgozása. Ilyenformán a „leválás”, a speciális filozófiai tudományok elkülönülésének folyamata egybefonódik, dialektikus kölcsönkapcsolatban van a filozófiai kutatás tartalmi bővülésének folyamatával, a filozófiai ismeretek integrációjával, azzal, hogy új folyamatok és törvényszerűségek kapcsolódnak be a filozófiai tudományok tárgykörébe.

A filozófiai gondolat ellentmondásos fejlődésének fő törvényszerűsége az antagonisztikus osztályviszonyok feltételei között a *materializmus és idealizmus harca*, amely döntő szerepet játszik a filozófia eszmei tartalmának

³ Lenin: Művei. 38. köt. Bp., 1961. 304. o.

⁴ Uo. 161. o.

fejlődésében, valamint a *dialektika és metafizika harca*. A filozófiai pártok harcában, a filozófiai megismerés dialektikus és metafizikus módszereinek ellentétében specifikus formában nyilvánul meg a dialektika általános törvénye — az ellentétek egységének és harcának törvénye.

A marxista—leninista filozófiatörténet mint tudomány szembenáll a vulgáris szociologizmussal, amely ignorálja a filozófiatörténeti folyamat megismerő jellegét. Azt bizonyítja, hogy az osztályharc feltételei között, amely a filozófiában a materializmus és az idealizmus harcában tükröződik, végbemegy az objektív igazság megismerésének folyamata, a filozófiai gondolat fokozatos előrehaladása az alacsonyabb rendűtől a magasabb rendűig, az egyszerűtől a bonyolultig. A filozófia eme megismerő jellegének tagadása mindig a vulgáris szociologizmus előtti behódolás alapja volt.

A marxista—leninista filozófiatörténet ugyanakkor szembenáll a burzsoá objektívizmussal is, amely elpalástolja a filozófiai tanítások szociális alapját, és vele szemben a maga részéről feltárja a materialista és az idealista filozófia, a burzsoá és a szocialista világnézet ellentmondását.

A leninizmustól idegen a filozófiában meglevő pártok harcának dogmatikus értelmezése, amely szerint a materializmus és az idealizmus közötti harc, amely az antagonisztikus társadalmakban valóban a szociális ellentmondások visszatükröződése, valamiféle, a filozófiai megismerésre örökké jellemző ellentmondás, mivel állítólag az emberi gondolkodás gnoszeológiai természetéből folyik. Az ilyen nézetek, amelyeket például néhány kínai „teoretikus” hangoztat, együttjárnak aféle sematikus állításokkal, hogy a filozófia történetében állítólag mindig „hullámszerű fejlődésnek” kell végbemennie, amelynek eredményeként „hullámvölgyek” és „hullámhegyek” jönnek létre a filozófiai gondolkodásban, a materializmus uralmát végzetszerűen felváltja az idealizmus uralma és megfordítva. Ezekkel a téves nézetekkel kapcsolatos a mai kínai filozófusok által hangoztatott az az áldialektikus, relativisztikus nézet, amely szerint a különböző történelmi korokban, a dialektika törvényeinek megfelelően, szükségszerűen végbemegy az egymással harcoló filozófiai rendszerek átmenete ellentétükbe: az idealizmus átmenete materializmusba és a materializmusé idealizmusba.

A marxista—leninista filozófiatörténet, feltárva a filozófiai rendszerek között és a bennük levő ellentéteket, megmutatja, hogy az idealista rendszerekben lehetnek bizonyos materialista elemek, éppúgy, mint ahogyan a materialista rendszerekben találhatóak következetlen, az idealizmusnak teret engedő elemek stb. Ugyanakkor a marxizmus—leninizmus elveti az eszmék filiációjára vonatkozó idealista elképzeléseket, köztük az olyanokat, hogy a materializmus az idealizusból keletkezik és viszont, és bebizonyítja, hogy az új filozófiai rendszerek és áramlatok keletkezésének végső soron a társadalom anyagi élete fejlődésében van az alapja, és létrejöttük elszakíthatatlanul kapcsolatos a tudomány fejlődésével.

A marxista—leninista filozófiai tudomány abból a Lenin által bizonyított tételből indul ki, hogy a megismerés folyamatában vannak olyan vonások amelyek az idealizmus és a metafizika ismeretelméleti gyökereit jelentik minthogy „az egyenesvonalúság és egyoldalúság, merevség és megcsontosodás szubjektívizmus és szubjektív vakság — voilà az idealizmus gnoszeológia' gyökerei”.⁵ Ugyanakkor ahhoz, hogy ezek a lehetőségek valósággá váljanak,

⁵ Uo. 351. o.

szociális előfeltételek kellene, amelyek táplálják ezeket az „elágazásokat” az emberi megismerés hatalmas fáján.

A lenini művekben, a marxisták filozófiatörténeti munkáiban (pl. a 6 kötetes filozófiatörténetben) kidolgozták és alkalmazták a filozófiatörténeti kutatás tudományos elveit. A marxista filozófiatörténet legfontosabb metodológiai elveit Lenin fogalmazta meg tömör formában a „Materializmus és empirio-kriticizmus” c. könyvében, ahol meghatározza az alapvető szempontokat, amelyekből a marxistáknak minden filozófiai iskola elemzéséhez és jellemzéséhez közeledniük kell. Először is az ismeretelméleti kérdések tanulmányozása során fel kell tárnai az adott iskola viszonyát a filozófiában meglévő két tábor, a materializmus és az idealizmus harcához; másodszer, meg kell mutatni ennek az iskolának a helyét a többi filozófiai iskola között, ami lehetővé teszi annak tisztázását, honnan és hová megy az adott iskola; harmadszor, meg kell határozni ennek a filozófiai iskolának a viszonyát a modern természettudományhoz; negyedszer, következetesen pártosnak kell lenni a filozófiában is, fel kell tárnai a filozófiai pártok harca mögött a társadalom szembenálló osztályainak tendenciáit és ideológiáját. A marxista kutatásokban alkalmazzák és konkretizálják a filozófiatörténeti kutatás lenini elveit. A marxista filozófiatörténeti munkákban kidolgozást nyernek a filozófia pártosságának lenini elvei, a történetiség elve, a proletárinternacionalizmus elve, a viszonylagos önállóság és a folytonosság problémája a filozófia fejlődésében, a filozófia kapcsolatai a politikai ideológiával, a tudománnyal, a művészettel, az erkölccsel és a társadalmi tudat más formáival, a filozófia szerepe a társadalom fejlődésében és a tudomány haladásában.

Az egyik legfontosabb metodológiai probléma, amely a leninizmus előtt állt és amelyet bizonyos mértékig megoldottunk „A filozófia története” c. könyvben, a materializmus történetének problémája, amelyet a burzsoá idealista filozófiatörténet megvetéssel kezel és ignorál.

A leninizmus feltárta a materialista filozófia sok évszázados tradícióit az ókortól napjainkig (köztük az Oroszországban kialakult szilárd materialista tradíciót). A filozófia és a XX. század fordulóján végbement természettudományos forradalom kapcsolatának lenini elemzése megerősítette Engelsnek azt a fontos tételét, hogy a tudomány minden korszakalkotó felfedezésével a materializmus megváltoztatja formáját.

A filozófiatörténetnek rendkívül fontos metodológiai problémája a dialektika történetének kidolgozása is. Lenin a dialektika történetének tanulmányozása során Hegel dialektikájának materialista értelmezésében a tudomány fejlődésének egyik feltételét látja, az idealista áramlatokkal folytatott sikeres harc egyik feltételét. Lenin és a leninizmus tüzetesen feltárja a dialektikus tradíciókat a filozófia történetében, tanulmányozza a dialektika fejlődését Arisztotelész, Leibniz, Kant, Hegel, Herzen, Csernisevskij és más gondolkodók filozófiai tanításaiban.

Ma „A filozófia története” c. munka befejezésének idejére, már rendelkezünk olyan művekkel, amelyek a dialektikus gondolkodás történetét tanulmányozzák az ókor, a középkor, az új- és a legújabbkor filozófiájában.

Lenin és a leninisták folytatták a materializmus és a dialektika alapvető formáinak Marx és Engels által megkezdett elemzését. Mint a marxista filozófiatörténészek kutatásai bizonyítják, a Marx előtti materializmus korábban ismert két formája mellett létezett egy harmadik forma is — a XIX. századi

forradalmi demokraták materializmusa Oroszországban és más olyan országokban, amelyek ekkor tértek át a feudalizmusról a kapitalizmusra.

A lenini szakaszt a filozófiatörténeti tudományban az jellemzi, hogy kibővült a filozófiatörténeti kutatások köre, a kutatás kiterjeszkedett olyan filozófiai és szociológiai tanításokra is, amelyeket Marx és Engels munkáikban még nem analizáltak. A marxista—leninista filozófiatörténeti elemzés tárgya lett Kelet népei filozófiájának fejlődése, Oroszország és más kelet-európai országok (Bulgária, Magyarország, Lengyelország, Románia, Csehszlovákia, Jugoszlávia stb.), Észak- és Latin-Amerika filozófiája, a XIX. századvégi és a XX. századi burzsoá filozófia története, a filozófiai és a szociológiai gondolat története a nemzeti felszabadító mozgalmakban, pl. Szun Jat-szen, a gandizmus tanítása stb.

A filozófiatörténeti folyamat fejlődési törvényszerűségeinek marxista—leninista értelmezése, amelyet „A filozófia története” című könyv napjainkig végigvezet, magában foglalja a szociológiai gondolat történetének tudományos analizését. A haladó filozófiai és szociológiai tanítások szorosan kapcsolódtak a haladó társadalmi eszményekhez, amelyek az elnyomottaknak a kizsákmányolókkal vívott harcát tükrözték, és amelyek a történelem folyamán mind pontosabbak és mélyebbek lettek. Tiszteletre méltó helyet foglalnak el a filozófiai és a szociológiai gondolat fejlődésének történetében Morus Tamás, Campanella, Winstanley, Mably, Morelli, Saint-Simon, Fourier, Owen és más kiváló gondolkodók utópista tanításai, akik leleplezték a szociális igazságtalanságot, elítélték a magántulajdont, a kizsákmányolást, embernek ember által való elnyomását. A szocializmus létrejöttével kapcsolták össze az emberiség legjobb eszményeinek megvalósulását Belinszkij és Herzen, Csernisevszkij és Dobroljubov, Botev, Markovics, Petőfi és más forradalmi demokrata ideológusok.

Míg Marx és Engels csak fő vonalakban beszélhettek saját filozófiájuk, a dialektikus és történelmi materializmus kialakulásának és fejlődésének történetéről, addig a XX. században a marxisták feladata az lett, hogy sokoldalúan és minden részletében feltárják a marxista filozófia történetét, amely ekkorra győzedelmeskedett a munkásmozgalomban és nemzetközileg elismert filozófiai irányzat lett.

Lenin és tanítványai munkáiban feltárultak a dialektikus és történelmi materializmus fejlődésének alapvető szakaszai, jellemvonásai és fő törvényszerűségei. A marxista-leninista filozófia történetére mindenekelőtt az állandó alkotó továbbfejlődés törvényszerűsége jellemző: a burzsoá filozófiai rendszerektől és a forradalmi mozgalomban felbukkanó nem-marxista tanításoktól eltérően a dialektikus és történelmi materializmus nem tartja saját rendszerét, következtetéseit és tételeit véglegesen befejezettnek és változtathatatlanoknak. A marxista filozófia szakadatlanul fejlődik a dialektikus és történelmi materializmus elveinek további kimunkálása útján, valamint a társadalmi gyakorlat és az új tudományos eredmények új tapasztalatainak gazdagodása révén. A leninizmus abból indul ki, hogy a marxizmus, ezen belül a dialektikus és történelmi materializmus tételei és következtetéseit nem alkalmazhatók bármely történelmi helyzetre, ha nem fejlesztjük tovább, nem konkretizáljuk, nem gazdagítjuk őket új adatokkal, ha nem cseréljük fel az egyes elavult tételeket az új történelmi körülményeknek megfelelő új tételekkel.

A marxista—leninista filozófia történetének törvényszerűsége, hogy állandóan gazdagítania kell tételeit és következtetéseit a világtudomány fejlődésé-

nek új tapasztalataival, a természettudomány és a társadalomtudományok eredményeinek elméleti általánosításával.

Mind a dialektikus materializmus, mind az egész marxista tanítás történetének törvényszerűsége, *hogy a marxista—leninista gondolat nem izoláltan, ennek vagy annak az országnak vagy országsoportnak a keretei között fejlődik, hanem internacionális méretekben, a nemzetközi munkás- és forradalmi mozgalom, a tudomány és a kultúra tapasztalatainak alapján.* A marxista eszme nem korlátozódik egyedül arra, hogy a marxizmus „általános igazságait” az egyes országok nemzeti feltételeire alkalmazzuk és ezeket a feltételeket összekapcsoljuk a megfelelő filozófiai hagyománnyal, a nemzeti örökséggel, mint ahogyan ezt Mao Ce-tung véli. Lenin nagyszerű példát nyújtott arra, hogyan kell alkotóan tovább fejleszteni Marx tanítását és filozófiáját, amikor nemcsak Oroszország számára és nemcsak Oroszország anyagán dolgozta ki, hanem az egész nemzetközi forradalom számára, az egész forradalmi mozgalom tapasztalatai alapján. Éppen ezért helytelen az az állítás, hogy szükség lenne un. „nyugati” marxizmusra, „orosz” marxizmusra, „ázsiai” (pl. „kínai”) marxizmusra, „amerikai” marxizmusra, „afrikai” marxizmusra stb.

A marxizmus internacionális, világméretű tanítás. Csak egységes, internacionális marxista—leninista filozófia létezik, amelyet a különböző országokban kell tovább fejleszteni; elválaszthatatlan alkotórésze a szovjet filozófiai tudomány, ugyanúgy mint pl. a bolgár, a magyar, a német, az olasz, a francia stb. marxista filozófiai tudomány.

A marxista filozófiai gondolat fejlődésének törvényszerűsége *az elmélet és gyakorlat, a tudományos filozófiai kutatás és a filozófiai eszmék társadalmi hatásának egyre növekvő egysége.* A múlt sok filozófiai és szociológiai tanításától eltérően, amelyeket egyes gondolkodók vagy tudósok, illetve forradalmárok szűk köre dolgozott ki, a mai marxista filozófiai gondolat a kommunista pártok, a világ kommunista mozgalma kollektív alkotásának gyümölcse. Korunk tudományos filozófiájában, a dialektikus és történelmi materializmusban az ismeretelméleti célok, azaz a filozófiai ismeretek visszatükröző funkciója összekapcsolódik az aktív alkotó-átalakító és morális-nevelő funkcióval, amely egyre inkább elsőrendű jelentőségű lesz. A marxista filozófiában a lét és a gondolkodás általános törvényei megismerésének célratoró, aktív-tevékeny jellege van: a világ és az ember kommunista átalakítására irányul. A dialektikus és történelmi materializmus a természet, a társadalom és a gondolkodás legáltalánosabb fejlődéstörvényeiről szóló tudomány, a világ filozófiai megismerésének általános módszere, de ezzel együtt a világ és az ember átalakításának tudományos-filozófiai elmélete is.

„A filozófia története” című könyvben a filozófiatörténeti tudomány első ízben ad a marxista filozófia keletkezésének, kialakulásának és fejlődésének történetéről átfogó, rendszerezett analízist.

A leninizmus, szembefordulva a marxista filozófia történetének burzsoá és revizionista torzítóival, elveti azt a vulgáris metafizikus szempontot, amely szerint Marx és Engels filozófiája a hegelianizmus és a feuerbachianizmus egyszerű „szintézise”. Bebizonyítja, a marxizmus gyökeres elvi eltérését a megelőző filozófiáktól és fölényét velük szemben. Szétzúzza a burzsoá ideológusok és revizionisták kísérleteit, akik megpróbálják a marxizmust „filozófiailag megalapozatlannak” és „befejezetlennek” nyilvánítani és megkísérlik „kiegészíteni” kantianizmussal, és más idealista elméletekkel, amelyek elvetik a marxizmus filozófiai alapját és burzsoá világnézettel helyettesítik. A mai marxista

irodalomban bírálatnak vetik alá a marxizmus burzsoá meghamisítóinak koncepcióit (I. Bochenski, H. Marcuse, I. Fetscher, Sidney, A. Lefèbre, a kommunista mozgalom renegátja és mások), akik „a fiatal Marx” és „az érett Marx” Engels és Marx, Lenin és Marx valamint Engels stb. szembeállításával szétszabdadják a marxizmus—leninizmus egységes filozófiai tanítását. A kommunista világmozgalom a kommunizmus nyílt és leplezett ellenségeivel vívott harcban bebizonyította a marxista—leninista tanítás totalitását, szétszakíthatatlanságát és egységét, a lenini és a leninista szakasz világtörténelmi jelentőségét a marxizmus történetében.

*

A filozófiatörténet lenini koncepciója a modern burzsoá ideológiát tükröző idealista filozófiatörténeti koncepciókkal vívott harcban fejlődik.⁶

Ma a kapitalizmus általános válságának feltételei között méginkább megerősödtek a reakciós tendenciák a modern burzsoá történelemtudományban. Számos burzsoá filozófiatörténész, különösen a neopozitivisták, megvetéssel kezelik a társadalom felfelé ívelő mozgásába vetett hitet mint „a haladásba vetett lapos optimizmust”, és igyekeznek ezzel kapcsolatban, aláásni a hitet az emberi ész erejében és hatalmában, abban a képességében, hogy megismeri az objektív igazságot, tagadják azt a vitathatatlan ténnyt, hogy a filozófiatörténetben az objektív igazság elérésének előrehaladó folyamata ment végbe. Néhány idealista filozófiatörténész (I. Fischl, R. Perry, R. Harris és mások) megkísérlik szembeállítani a modern tudományos világnézettel, amely az emberiség haladó filozófiai gondolatának örököse, az elmúlt évszázadok reakciós filozófiai és szociológiai tanításait, amelyek állítólag „maradandóak”, „változatlanok”, és csak modernizálni kell őket korunkra.

Még azok a filozófusok és történészek is, akik ugyan az idealizmus hívei, de megkísérlik megvédeni a történetiség elvét a filozófiában (B. Russel, A. Lovejoy és mások) képtelenek végigvezetni a történeti szemléletet a filozófiai gondolat fejlődésén, mivel ignorálják legmélyebb alapját, a társadalom anyagi életének változását és az osztályok harcát. A legrosszindulatúbban a neotomizmus torzítja el a filozófiatörténetet, igyekezve az emberiség filozófiai gondolatát a vallás melléktermékévé változtatni, és úgy feltüntetni a filozófiatörténet feladatát, mint amely kimerül a teológikus világnézet megalapozásában.

A marxista—leninista filozófiatörténet az ehhez hasonló történelemellenes, metafizikus koncepciókkal szemben abból indul ki, hogy a filozófiai tanítások fejlődését csak úgy lehet megérteni, ha a történelem materialista értelmezésének elvét követjük, feltárva minden társadalmi eszme, ezen belül a filozófiai eszmék objektív anyagi alapjait. A marxista filozófiatörténészek bírálják a burzsoá filozófiatörténészek, közöttük az egzisztencialisták kísérleteit, akik megpróbálják a világnézeti típusokat közvetlenül a tudati szférából, ezen belül a személyiség ún. „pszichológiai struktúrájából” levezetni. Feltárva a filozófiai eszme fejlődésének objektív törvényszerűségeit, a marxista—leninista filozófiatörténeti tudomány eszmei harcot folytat a szubjektivistá irracionalista koncepciók ellen (pl. K. Jaspers, K. Schilling és mások

⁶ „A filozófia története” c. munka VI. kötetében ezeket a koncepciókat alapos elemzésnek és bírálatnak vetjük alá.

egzisztencialista elméletei ellen),⁷ amelyek szerint a filozófia világméretű története a gondolkodói önkény birodalma, a gondolkodók „szubjektív beavatkozásainak” eredménye az emberiséget foglalkoztató „örök problémákba”, miközben minden filozófus végeredményben saját szubjektív „individuális világának” megteremtője. Ebből a szubjektivista tételből olyan hamis következtetés folyik, hogy a filozófiatörténetben nem lehet feltárni az elméleti gondolkodás előrehaladó és törvényszerű fejlődését, és ezért a filozófiatörténet nem lehet az objektív tudományos kutatás tárgya, minthogy benne, mint ahogyan pl. K. Schilling egzisztencialista filozófiatörténész állítja, „mindenkinek meg kell hogy legyen a lehetősége önmaga, saját lényege, saját mélysége megismerésére”.⁸ A marxista filozófia-történészek, pl. „A filozófia története” című könyv VI. kötetében, bizonyítják ezeknek és a hozzájuk hasonló burzsoá nézeteknek a tarthatatlanságát, amelyek eltorzítják a filozófiatörténeti folyamat lényegét és tagadják megismerésének lehetőségét.

A marxista—leninista filozófiai tudomány bírálja azokat a modern burzsoá filozófiatörténeti koncepciókat is, amelyek tagadják vagy lebecsülik a filozófiatörténet önállóságát, pl. I. Hirschberger, V. Zenkovszkij és mások vallásos-filozófiai koncepcióit, amelyek a filozófiatörténetet úgy tekintik, mint a vallás történetének valami mellékhatását, amennyiben a filozófia tárgyának „az abszolút eszt”, „az örök és végtelenül szükségszerű lény, az isten lényegét” stb. ismerik el.

A marxista filozófiatörténeti tudomány fellép L. Wittgenstein, F. Frank, H. Reichenbach és más neopozitivisták koncepciói ellen is, amelyek tagadják, hogy a filozófia képes lenne tudományos megismerésre, és azt állítják, hogy egész értelme csak abban merült és merül ki, hogy a tudomány tételeit, a tudomány „nyelvét” értelmezze, „világossá tegye”, és ezért úgy vélik, hogy a filozófiatörténetnek nem voltak saját problémái és csak az emberek „tévedéseinek történetét” képviselte, akik állítólag csak kérdéseket tettek fel, anélkül, hogy lehetőségük lett volna válaszolni ezekre (Reichenbach).

A leninizmus megvédi az emberiség filozófiai örökségét mind az áltudományos pozitivisták koncepcióktól, amelyek a modern tudomány nevében tagadni próbálják az emberi génuszhoz azokat a vívmányait, amelyek a haladó filozófiai tanításokban öltöttek testet, mind a vallásos-idealista nézetektől, amelyek a filozófiát a teológia szolgálólányává teszi, kizárják a filozófiából a materializmust és az ateizmust, a racionalizmust és a szabadgondolkodást.

A leninizmus szembe száll a nacionalista és kozmopolista koncepciókkal a filozófia és a kultúra történetében, amelyek úgy vélik, hogy a filozófiai gondolat fejlődése csak néhány „kiválasztott” nép privilégiuma, míg a többi nép szerintük „nem-filozófikus”, nem alkalmas önálló filozófiai alkotó munkára.

A marxista-leninista tudomány leleplezi az „európa-centrizmus” kolonialista koncepcióját a filozófiában, amely tagadja Ázsia, Afrika, Latin-Amerika elnyomott népei filozófiai és társadalmi gondolatának önállóságát. A kapitalizmus általános válságának mai szakaszában, amikor a gyarmati rendszer széthullása következik be és a régi gyarmatosító „elméletek” csődöt mondanak, „új” elméletek jelennek meg, amelyek „a keleti és a nyugati civilizáció szín-

⁷ Lásd pl. K. Jaspers: Die grossen Philosophen. München, 1957.; K. Schilling: Geschichte der Philosophie. München—Basel, 1957. stb. Következtetések bírálatát lásd „A filozófia története” c. könyv VI. kötetében.

⁸ Lásd Schilling id. mű. 1. köt. 27. o.

tézisét” hirdetik. A keleti filozófia történetére vonatkozóan megkísérlik az ókor és a középkor vallásos-etikai eszméit úgy feltüntetni, mint a Kelet filozófiai örökségének legértékesebb részét, és azt állítják, hogy ezeket az „értékeket” átveszik a Nyugat modern idealista tanításai (az intuitivizmus, a pszonalizmus, az egzisztencializmus stb.), mivel állítólag ezek fejezik ki legmélyebben és legpontosabban a modern ember lelki világát. A marxista—leninista tudomány, így „A filozófia története” című könyv is, tudománytalanul és reakciónak bélyegezte „a nyugati és a keleti filozófiai szintézisének” elméletét, amely ignorálja a materialista tradíciókat mind a Kelet, mind a Nyugat történetében, bebizonyítja, hogy egyetlen olyan kísérlet sem adhat semmiféle „szintetikus”, és még kevésbé tudományos filozófiát sem a Kelet, sem a Nyugat számára, amely mesterségesen egyesíteni akarja a különböző történelmi korokhoz tartozó és a társadalmi élet menete és a tudomány haladása által megcáfolt idealista koncepciókat. A marxizmus—leninizmus bírálja a filozófiának olyan idealista felfogását (C. Moore, E. Lamprecht és mások), amely azt állítja, hogy „a keleti gondolkodás”-nak mindig elválaszthatatlan vonása volt „az évszázados mozdulatlanág”, „a szemlélődés”, „a passzivitás” stb., és ezzel igyekszik gátolni a tudományos-materialista világnézet, a kommunizmus ideológiája elterjedését Kelet dolgozói között.

Ugyanakkor a leninizmus fellép az „aziocentrikus” nacionalista koncepciók ellen is, amelyek szerint csak a Keleten született és fejlődött ki igazi filozófiai gondolkodás és eredeti szellemi kultúra, míg ugyanakkor a Nyugat állítólag végérvényesen belesüllyedt a pusztán „anyagi civilizáció” megteremtésének gondjába. A kommunista világmozgalom elítéli azokat a próbálkozásokat, amelyek elkülönítik és szembeállítják Ázsia, Afrika, Latin-Amerika népeinek nemzeti felszabadító mozgalmát, kultúráját és társadalmi gondolatát, valamint filozófiáját az európai népek haladó kultúrájával, forradalmi mozgalmával és a nemzetközi proletariátus tudományos filozófiai gondolatával. Az utóbbi időben ilyen nacionalista, anti-leninista koncepciók nyilvánultak meg a kínai kommunista párt vezetőinek hamis „elméleteiben”, amelyek szerint „a Keletről fújó szél” legyőzi „a nyugati szelet” stb.

A filozófiatörténetben felmerülő nacionalista, aziocentrikus koncepciók egyik megnyilvánulása néhány mai kínai filozófus azon próbálkozása is, hogy mesterségesen felnagyítsák az ókori kínai idealista filozófiát és ezen belül úgy tüntessék fel az egész világ filozófiai gondolkodását, közte a nyugat-európai filozófiát, sőt a dialektikus materializmust is, mint a konfucianizmus hatásának eredményét. A történelmi tények ellenére, amelyek hasonló következtetésekre nem adnak semmiféle alapot, azt állítják pl., hogy Nyugaton a felvilágosodás korának kezdetével az ókori görög kultúra hatását felváltotta a kínai kultúra és mindenekelőtt a konfucianizmus, amely állítólag a XVIII. századi francia materializmusnak is és a klasszikus német filozófiának is eszmei-elméleti alapja volt.⁹ Voltaire-t Rousseau-t, Montesquieu-t és a többi francia felvilágosítót, Leibnizet, Kantot, Fichtet, Schellinget, Hegelt és a többi

⁹ Csü Can-csi professzor pl. azt állítja „A kínai filozófia hatása az európai filozófiára a XVIII. században” c. cikkében (lásd a Cseszne Jancu c. kínai folyóirat 1957. 4. számában), hogy „A kínai kultúrát, különösen a konfucianus racionalizmust a német klasszikus filozófia mint „dialektikát” vette át, míg a francia materialisták mint „materializmust” fogadták el.” Ezt az aziocentrikus koncepciót alkalmazza a filozófiatörténetre ugyanez a szerző „A XVIII. századi nyugat-európai filozófusok nézeti Konfuciusról” c. cikkében, amely a Zsenmin-Zsibaó 1962. márc. 9-i számában jelent meg.

német dialektikus filozófust minden további bizonyítás nélkül Konfucius követőjének tekintik. Sőt mi több, azt állítják, hogy a konfucianizmus a francia materializmuson és az idealista német dialektikán keresztül fontos forrásává vált Marx és Engels dialektikus materializmusának is.¹⁰ Ilyen formán, ignorálva az európai népek materialista és dialektikus filozófiájának nagy és önálló tradícióit, az „aziocentrizmus” hirdetői mesterségesen igyekeznek a Kelet ókori idealista filozófiai tanításait, különösen a konfucianizmust és a budhizmust úgy feltüntetni, mint azt a fónalat az emberiség filozófiai fejlődésében, amely a marxizmushoz vezet.

A marxizmus-leninizmus, noha mélyen tiszteli Kelet népeinek kulturális és filozófiai hagyományait, ezen belül a nagy kínai nép tradícióit, ugyanakkor megengedhetetlennek tartja az európai népek nagy kulturális és filozófiai tradíciójának ignorálását, az európai és a nemzetközi munkásmozgalom, a munkássztyál internacionális kultúrájának lebecsülését. Mao Ce-tung és a kínai kommunista párt más vezetői viszont, akik igyekeznek elkülöníteni Kínát, a kínai kultúrát és a társadalmi gondolatot a kommunista világmozgalomtól, az internacionalista szocialista kultúrától, a marxizmus — leninizmustól, úgy tekintik az utóbbiakat mint „idegen országok kultúráját, amely Kínában csak „nyersanyagul” szolgálhat egy olyan átdolgozás számára, amelynek során egy „kivonatot” el lehet majd sajátítani, „a felesleges hulladékot” pedig el lehet távolítani, azaz úgy tekintik ezeket, mint pusztá anyagot az ún. kinaizált marxizmus megteremtéséhez. (Lásd Mao Ce-tung művei 3. köt. 270. o. oroszul)

„A filozófia története” című könyv érvényesíti azt a következetesen internacionalista lenini elvet, amely szerint a világ filozófiai gondolata, éppúgy mint az egész világkultúra, nem a „lokális civilizáció” egymástól elszakított ágaiban fejlődött, hanem abban a történeti folyamatban, amelyben Nyugat és Kelet népeinek kultúrája kölcsönösen egymáshoz kapcsolódott és kölcsönösen gazdagította egymást.

A filozófia történetének marxista—leninista kutatásai azt mutatják, hogy a kultúra és a filozófia történetében emellett egymással harcoló tendenciák is fellépnek — egyrészt a népek közeledésének, szellemi érintkezésének, a kulturális értékek kölcsönös cseréjének tendenciája, másrészt a nemzetek közötti széthúzás, a nemzeti elzárkózás, a sovinizmus és a rasszizmus tendenciája.

A marxizmus—leninizmus határozottan fellép az imperialista burzsoázia és az elnyomott vagy az idegen iga alól felszabaduló nemzetek reakciós kizsák-

¹⁰ A már — elsőnek — idézett cikkben Csu Can-csi ezt írta: „A marxizmus, a dialektikus materializmus lényegileg kapcsolódik a XVIII. század európai filozófiájához, a XVIII. századi európai filozófia viszont lényegét tekintve kapcsolatos a kínai filozófiával. A kínai filozófia Európába behatolva, egyrészt közvetlenül hatott a francia materialista filozófiára, másrészt a német idealista dialektikára. Ennek a materializmusnak és ennek a dialektikának a hatása pedig a dialektikus materializmusnak, amelyet Marx és Engels hozott létre, mintegy a forrása volt. Ha hinni lehet a történelmi tényeknek, akkor a továbbiakban egészen könnyű lesz megértenünk a kapcsolatot a marxizmus és a kínai filozófia között, és a dialektikus materializmushoz többé nem lehet úgy viszonyulni mint valami idegenhez, mint ahogy korábban tettük.” (L. az idézett folyóiratban 571. o.) Felállítva ezt a hamis, a történelmi tényeknek meg nem felelő „aziocentrikus” filozófiatörténeti koncepciót, Csu Can-csi és mások a kínai filozófiát úgy tekintik, mint a marxizmus erejének és értékeinek forrását, aminek következtében a marxizmus nem azért tett szert világméretű jelentőségre, mert a világkultúra és a proletariátus forradalmi mozgalmának legmagasabbrendű vívmánya, hanem azért, mert végeredményben „keleti forrásokból” származik, a konfucianus filozófia hatásának eredménye stb.

mányoló kisebbségének nacionalizmusa ellen, amely a különböző országok filozófiájának, társadalmi gondolatának és kultúrájának elkülönítésére törekszik nemzeti, faji, földrajzi stb. elvek alapján.

A filozófiai, az egész tudományos és társadalmi gondolkodás haladásának törvényszerű tendenciája korunkban a különböző népek által létrehozott tudományos, filozófiai és más kulturális értékek további integrálódása. Ez a probléma a szocialista világrendszer fejlődésének során oldódik meg, és a kommunizmus világméretű győzelmével nyer teljes megoldást.

A marxizmus—leninizmus, a filozófia és a társadalmi gondolat területén örökölve és folytatva a múlt humanista tradícióit, összekapcsolja ezeket a szociális és a nemzeti felszabadulásért, a békéért és a demokráciáért, a tudomány és a kultúra haladásáért vívott harccal. A marxizmus—leninizmus keretében a humanizmus eszményei szilárd tudományos alapot kapnak, és megvalósulnak a szocializmus és a kommunizmus létrehozásának folyamatában. „A filozófia története” c. könyv feltárja a humanista eszmék történelmi fejlődésének ezt a folyamatát.

A kommunista világmozgalom és az alapját képező tudományos filozófia fellép a kispolgári „forradalmiság” képviselői, például a KKP mai vezetői ellen, akik a kommunizmus eszméit összeférhetetleneknek tartják a kommunizmus forradalmi tanításával, és úgy tekintik őket, mint a liberalizmus szinonimáit.

A filozófia területén, ezen belül a filozófiatörténet területén korunkban aktuális jelentősége van annak, milyen a viszonyunk azokhoz az idealista filozófusokhoz, akik haladó pozíciót foglalnak el, a humanizmus alapján maradnak, bizonyos tekintetben védik az emberiség nagy filozófiai örökségét (B. Russel, J. P. Sartre, S. Radhakrisnan és mások).

A humanizmus alapjain álló idealista filozófusok gyakran fellépnek a filozófia, a tudomány, a kultúra nagy tradíciói védelmében a fasizmus, a raszszizmus, a militarizmus, a kolonializmus stb. ellen. Ezért a marxista-leninista filozófia, noha bírálja idealista filozófiai következtetéseiket, idealista filozófiatörténeti módszerüket, feltárja humanizmusuk következtelenségét és korlátoltságát, ugyanakkor szövetségeseinek tekinti őket az imperialista reakció ellen, a demokráciáért, a népek szellemi örökségéért és legjobb hagyományaik folytatásáért vívott harcban.

A marxista—leninista filozófia megmutatja, hogy csak a kommunizmus az igazán humánus ideológia, a valóban emberi filozófia, amely megdönti a kapitalista és a gyarmati rabságot, megteremti a békét, felszabadítja a kizsákmányolást, az elnyomás és a nyomor igája alól. A kommunista pártok dokumentumaiban, vezetők műveiben, a marxista filozófusok munkáiban elméleti megalapozást nyer a szocialista humanizmus, és feltárul felsőbbbsége a megelőző filozófiai és szociológiai gondolat humanista eszméivel szemben.

Ilyenformán a lenini szakasz a filozófiatörténetben, amint ezt „A filozófia története” c. könyv is bizonyítja, gyökeresen szembenáll az imperialista ideológusok reakciós filozófiatörténeti koncepcióival. A leninizmus, az emberiség legjobb filozófiai, tudományos, társadalmi eredményeire támaszkodva, minden nép intellektuális haladásának nagy erejévé, a kommunizmusért vívott harcuk zászlajává válik. A marxista—leninista filozófia megingathatatlan talaján korunkban és az elkövetkező történelmi korszakokban továbbra is végbemegy a filozófia sokoldalú fejlődése, a filozófiai ismeretek kincsesházának gazdagodása, az emberiség közkincsévé válása.

ЛЕНИНИЗМ И ИСТОРИЯ ФИЛОСОФИИ КАК НАУКА

М. Иовчук

Автор излагает основные методологические принципы марксистских историко-философских исследований на основе указаний и научной программы, имеющих в трудах Ленина. Основное направление марксистской истории философии — говорится в работе — изучение прогрессивного философского наследия человечества. Критериум оценки философских учений — их роль в жизни и научном развитии общества. В работе дается анализ основных закономерностей развития философии в антагонистических обществах, критикуется вулгарный социологизм, буржуазный объективизм, а также догматизм. На основании ленинских принципов марксистские историки философии при оценке той или иной философской школы вскрывают отношение данной школы к борьбе двух основных философских лагерей, материализма и идеализма, показывают ее место среди других философских школ, а также анализируют ее отношение к современным специальным наукам. В качестве основного требования партийности автор упоминает стремление марксистских историков философии показать за борьбой философских партий идеологию противостоящих друг другу общественных классов.

На основании этих методологических принципов автор стремится разработать ленинскую историю философии — всеобъемлющую историю материализма и диалектики. Новый шеститомный труд советских авторов по истории философии представляет значительный шаг вперед в решении этих задач. Относительно развития марксистской философии работа показывает, что главные закономерности этого развития — интернационализм, единство теории и практики, становление философских учений общественной силой. Соответственно этому работа выступает против буржуазных историко-философских концепций, против националистического и космополитического осмысления истории философии, а также против азиоцентрических представлений некоторых китайских руководителей относительно развития философии.

LENINISM AND THE HISTORY OF PHILOSOPHY AS A SCIENCE

by M. Jovcsuk

On the basis of the references and scientific programmes found in Lenin's works the author discusses the methodological principles of Marxian research employed in the history of philosophy. As he remarks, the main trend of the Marxian history of philosophy is the study of the progressive philosophical heritage of humanity. The criterium of judging philosophical views is the role it plays in social life and scientific development. He analyzes the main laws of philosophical development in antagonistic societies, criticizes the views of vulgar sociology, bourgeois objectivism and dogmatism. When evaluating a particular philosophical school in light of the Leninistic principles the Marxian historians of philosophy reveal the relation of the given trend to the two fundamental philosophical camps, to the struggle of materialism and idealism, show its place among other schools of philosophy and analyze its relation to the modern branches of science. As a fundamental requirement of partymindedness pertinent Marxian research reveals the ideology of the antagonistic classes of society behind the struggles of philosophical parties.

Then on the basis of these methodological principles an attempt is made by the Leninistic history of philosophy to give a comprehensive history of materialism and dialectics. The new sixvolume Soviet work entitled the History of Philosophy is a significant step forward in the solution of these tasks. Regarding the development of Marxian philosophy this work points out and proves that the main laws of its development are internationalism, the unity of theory and practice and the development of philosophical views into social forces. Consequently this work is opposed to the bourgeois conception of the history of philosophy, to the nationalist and cosmopolitan interpretation of the history of philosophy and to the Asio-centric conception of philosophical development held by certain Chinese leaders.